

KS. ADAM MASŁOWSKI SCJ ^{a,®}

 0009-0002-0793-6218

^a Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego; Instytut Nauk Teologicznych;
Zakład Dialogu Religijnego, Katedra Misjologii, Dewajtis 5, Stary Gmach, pok. 41,
01-815 Warszawa, mazowieckie, PL

[®] AdamusSCJ@GMail.Com

MISJA *AD GENTES* POLSKICH SERCANÓW W REPUBLICE POŁUDNIOWEJ AFRYKI

Słowa kluczowe: misja, misjonarz, ewangelizacja, formacja, prowincja, Republika Południowej Afryki, SCJ, sercanie, powołania.

Abstrakt: Artykuł przedstawia wkład i zaangażowanie polskich sercanów w misję *Ad Gentes* w Republice Południowej Afryki. Ukazuje ich wkład w tworzenie struktur prowincji zakonnej, opracowanie niezbędnych dokumentów, zaangażowanie w pracę parafialną, troskę o powołania oraz formację zakonną i kapłańską, a także udział w duszpasterstwie specjalistycznym.

Sekcje: [Wstęp] > 1. Początki polskich sercanów w Republice Południowej Afryki > 2. Tworzenie struktur prowincji zakonnej: polski wkład > 3. Kolejne wyzwania administracyjne > 4. Zaangażowanie polskich współbraci w pracę parafialną > 5. Troska polskich misjonarzy o powołania > 6. Formacja zakonna i kapłańska: praca u podstaw > 7. Duszpasterstwo specjalistyczne > [Zakończenie].

W sercu ojca założyciela Leona Jana Dehona tkwiła głęboka troska o pracę na misjach, aby i tam propagować Królestwo Najświętszego Serca¹.

KS. ADAM MASŁOWSKI SCJ (1965–); 1996, kapłan w Zgromadzeniu Księżąt Najświętszego Serca Jezusowego; 1995, mgr: teologia dogmatyczna (PAT, Kraków); zainteresowania naukowe: misjologia, antropologia, nauka społeczna Kościoła.

¹ H. Dorresteijn, *Leon John Dehon Priest of the Sacred Heart*, Hales Corners 1963, s. 161–162.

Pierwsza misja na kontynencie afrykańskim, w Kongo², stała się priorytetem i punktem wyjścia do pracy misyjnej w innych częściach Afryki³. W 1923 r. nadszedł czas na Republikę Południowej Afryki (RPA). W dniu 28 listopada 1923 r. pierwsi misjonarze sercańscy z Niemiec dotarli do Prefektury Gariep⁴, gdzie rozpoczęli pracę w dwóch regionach: Aliwal oraz De Aar⁵. Sto lat później, w listopadzie 2023 r. sercanie obchodzili setną rocznicę zaangażowania Zgromadzenia Księży Najświętszego Serca Jezusowego⁶ w misję ewangelizacyjną Kościoła w RPA. Natomiast w roku 2025 Zgromadzenie przeżywało setną rocznicę śmierci o. założyciela, a prowincja południowoafrykańska świętowała 30 lat swego istnienia.

W kształtowaniu się młodej prowincji oraz w odpowiadaniu na nowe wyzwania współczesnego świata ważną rolę pełnili współbracia pochodzący z prowincji niemieckiej i amerykańskiej, a wiele lat później także z prowincji polskiej.

To polscy sercanie (przynajmniej liczebnie) przyczynili się do powstania południowoafrykańskiej prowincji w 1995 roku. Faktem pozostaje, że w większości trud pracy w nowej prowincji spoczywał na barkach Polaków ze względu na ich młody wiek.

W niniejszym artykule zostaną przedstawione wkład i zaangażowanie polskich sercanów w misję *Ad Gentes*. Ukazany także zostanie ich wkład w tworzenie struktur prowincji zakonnej, ich zaangażowanie w pracę parafialną oraz troska o powołania i formację zakonną i kapłańską, a także ich udział w duszpasterstwie specjalistycznym.

1. Początki polskich sercanów w Republice Południowej Afryki

Ukoronowaniem wieloaspektowej pracy misyjnej prowadzonej przez sercańskich misjonarzy z Niemiec od 1923 r., a 25 lat później także przez

² Pierwsi misjonarze, księża Grison i Lux dotarli w okolice Stanleyville pod koniec września 1897 r. Tam powstała misja św. Gabriela. Tamże, s. 162.

³ Praca misyjna, w swych wielorakich aspektach, stała się jedną z czołowych prac apostołskich Zgromadzenia. Tamże, s. 163. Por. *Priests of the Sacred Heart, Rule of Life, SCJ Constitutions and General Directory*, Hales Corners 2011, s. 10–11.

⁴ Papieska Deklaracja z 12 czerwca 1923 ustanawia Prefekturę, która została powierzona Zgromadzeniu Księży Najświętszego Serca Jezusowego. W 1936 r. został zmieniony status na Wikariat Aliwal. G. Balharrie, *Silver Jubilee 1923–1948, Aliwal Vicariate*, Aliwal North 1948, s. 3.

⁵ Przez pierwsze 25 lat w Prefekturze, później w Wikariacie Aliwal pracowali niemieccy sercanie.

⁶ Inaczej dehonianie, w Polsce jednak znani są pod nazwą sercanie.

misjonarzy z USA, było ustanowienie przez Watykan dwóch nowych diecezji: Aliwal i De Aar⁷, z dawnego Aliwal Wikariatu. Dokonujące się w czasie przemiany socjalno-polityczne w RPA wymusiły zmianę w dotychczasowej pracy sercańskich misjonarzy i zawęziły ją do zaangażowania duszpasterskiego oraz specjalistycznego. Kolejnym wyzwaniem był brak nowych misjonarzy z Ameryki Północnej (trudność z otrzymaniem wiz do RPA w odpowiedzi na otwartą krytykę segregacji rasowej – apartheidu) i brak powołań w niemieckiej prowincji. Pojawiała się potrzeba nowych „rąk do pracy”.

Ówczesny przełożony regionalny Regionu De Aar, ks. Józef Jakub Potoczniak SCJ⁸, będąc w Rzymie, spotkał polskiego sercanina ks. Mariana Radwana, któremu przedstawił sytuację w regionie i wyraził prośbę o przysłanie misjonarzy z Polski.

Potrzeba i prośba o wsparcie zostały przedstawione administracji polskiej prowincji. Ta podjęła się tego zadania i wysłała dwóch pierwszych misjonarzy. W 1987 r., po kursie języka angielskiego w Stanach Zjednoczonych, do RPA przybyli ks. Adam Leszek Musiałek SCJ i ks. Marian Szalwa SCJ, który po pewnym czasie opuścił RPA.

Ruch ks. J. Potoczniaka SCJ powtórzył administrator apostolski diecezji Aliwal, ks. Fritz Lobinger⁹. W listopadzie 1987 r.¹⁰ odwiedził polską prowincję i poprosił o kolejnych misjonarzy dla swej diecezji. W odpowiedzi, do pracy w diecezji w 1990 r. przyjechali ks. Zdzisław Paweł Kościelny SCJ i ks. Włodzimierz Michał Ciemięga SCJ, a rok później ks. Marek Przybyś SCJ, ks. Andrzej Małek SCJ i ks. Piotr Surdel SCJ.

Widząc potrzebę wsparcia misji w RPA polska prowincja zobowiązała się do wysłania na misje łącznie dziesięciu współbraci. I tak, w 1995 r. do pracy w nowo tworzącej się prowincji południowoafrykańskiej dołączyli ks. Krzysztof Stanisław Grzelak SCJ i ks. Zbigniew Józef Chwaja SCJ. Następnie, w styczniu 1997 r., przybył ks. Wojciech Woźniak SCJ, a w maju 1998 r. listę zamknął ks. Adam Michał Masłowski SCJ. W latach

⁷ Diecezja Aliwal została utworzona 11 stycznia 1951 r.; diecezja De Aar powstała 13 kwietnia 1967 r.

⁸ *Congregatio Sacerdotum a Sacro Corde Iesu* to łacińska nazwa Zgromadzenia Księża Najświętszego Serca Jezusowego. Poprawny skrót to SCI, jednak powszechnie używany jest skrót SCJ pochodzący od francuskiej nazwy zgromadzenia.

⁹ Ks. F. Lobinger otrzymał święcenia biskupie 27 lutego 1988 r.

¹⁰ F. Lobinger, *Chronicle of Aliwal Diocese from the beginnings until December 2007*, Aliwal North 2007, s. 35.

2004–2010 dołączyli do nich dodatkowo ks. Zbigniew Bojar SCJ, który zakończył swoją pracę na Białorusi, oraz ks. Kazimierz Gabryel SCJ, który po wieloletniej pracy w Indiach był ostatnim polskim sercaninem, który w 2010 r. dotarł do RPA.

Trudność pracy w osobnych regionach oraz zmniejszająca się liczba misjonarzy skłaniały sercanów do refleksji o połączeniu sił i utworzeniu jednej prowincji. Pojawiło się przekonanie, że sercanie jako prowincja będą bardziej rozpoznawalni i skuteczni. Sprzyjały temu przyjazd i praca polskich misjonarzy w regionach amerykańskim i niemieckim. Byli oni katalizatorem zachodzących procesów i erygowania sercańskiej prowincji południowoafrykańskiej w dniu 2 lutego 1995 r.

Od tamtej chwili, kilku polskich sercanów zdecydowało się na powrót do kraju w różnym odstępach czasowych, jednak sześciu kontynuuje pracę ewangelizacyjną. Pionier polskiej grupy misjonarzy, ks. A. Musiałek SCJ, po otrzymaniu nominacji i sakry biskupiej¹¹ pasterzuje diecezji De Aar.

2. Tworzenie struktur prowincji zakonnej: polski wkład

W 1995 r. ks. A. Musiałek SCJ został wybrany i objął funkcję prowincjała w nowo powstałej prowincji. Wraz ze swoimi radnymi podjął się utworzenia podstawowych struktur prowincji, tj. wspólnot zakonnych i ich prawnego zarządzania.

W okresie od 2 lutego 1998 do 10 października 2000 r. ks. prowincjał: erygował dom formacyjny, przygotował personel do pracy formacyjnej, doprowadził do przygotowania dokumentu *Ratio Formationis Provinciae* (RFP)¹² i utrzymywał komunikację z sąsiednią prowincją sercanów w Mozambiku. Na liście ważnych spraw były również stabilność finansowa prowincji oraz jej problemy socjalne.

System apartheidu oficjalnie został obalony w 1994 r., jednak w umysłach i sercach ludzi przeszłość była i jest żywa. W związku z tym, w ramach nowej prowincji ks. prowincjał podejmował wysiłki, by wśród współbraci organizować warsztaty w kierunku „pojednania i zaufania”¹³. Zagadnienie to, poruszane kilkakrotnie, doczekało się konkretnej propozycji na prowincjalnym spotkaniu w maju 2001 roku. Sercanie zdecydowali się

¹¹ Ks. A. Musiałek SCJ otrzymał święcenia biskupie 24 września 2009 r.

¹² Archiwum Zgromadzenia Księży Najświętszego Serca Jezusowego w Prowincji Republiki Południowej Afryki w Johannesburgu (SCJ RSA Province), Election Assembly, 10–11 October 2000, Aliwal North, nr 1, s. 1.

¹³ Tamże, s.1 (matters arising b).

zorganizować warsztaty ukierunkowane na „wzajemne zaufanie”, podobnie jak dla swoich pracowników uczyniła to diecezja Aliwal¹⁴.

Podczas kolejnych wyborów (nowego prowincjała i radnych) kandydaci na tę funkcję przedstawiali wyzwania stojące przed młodą prowincją oraz plan pracy na swoją trzyletnią kadencję¹⁵. W trakcie debat pojawiły się głosy, by przygotować nową kadrę do pracy w formacji oraz utworzyć funkcję dyrektora powołań, wzmocnić życie wspólnotowe i kontynuować prace nad stabilnością finansową poprzez regularny kontakt z dobroczyńcami w USA oraz Niemczech¹⁶. Sugerowano, by wyjść z małych miejscowości do większych miast i tam służyć wspólnocie kościelnej oraz by być aktywnym w sprawach społecznych.

Po kolejnych wyborach prowincji zaczął przewodzić ks. M. Przybyś SCJ¹⁷. Kontynuowany był plan działania poprzedniego zarządu, ale jako nowość pojawiła się (w ramach globalizacji) idea utworzenia międzyprowincjalnego domu formacyjnego o profilu anglojęzycznym.

Nadal trwały prace nad dokumentami prowincjalnymi. W komisji pracującej nad RFP znalazło się pięciu Polaków. Ksiądz A. Musiałek SCJ podjął się opracowania poprawek dotyczących Dyrektorium Prowincjalnego.

Ks. prowincjał postawił pytanie o potrzebę otwarcia domu w Johannesburgu. Zwrócił uwagę na zaistniały problem z niedoborem personelu, gdyż od czasu powstania prowincji zmarło pięciu współbraci, a ilość pracy pozostała ta sama¹⁸. Wskazał na potrzebę przygotowania dodatkowych miejsc dla seminarzystów w Kwa-Zulu Natal¹⁹ i powołał komisję przygotowującą II Kapitułę Prowincjalną, w skład której weszło dwóch Polaków²⁰.

3. Kolejne wyzwania administracyjne

Na kolejną kadencję 2004–2007 prowincjałem pozostał ks. M. Przybyś SCJ. Powrócił temat struktury postulatów, jego programu oraz charakteru pracy powołaniowej²¹. Powstawały dodatkowe miejsca dla seminarzystów.

¹⁴ Nazwa warsztatów to „Trust” (zaufanie). SCJ RSA Province, Provincial Assembly, 10–11 May 2001, Aliwal North, nr 6, s. 2.

¹⁵ SCJ RSA Province, Election Assembly, 10–11 October 2001, Aliwal North, s. 5–6.

¹⁶ Tamże, s. 6.

¹⁷ Tamże, s. 9.

¹⁸ SCJ RSA Province, Provincial Assembly, 24–25 April 2002, Aliwal North, nr 1g, s. 3.

¹⁹ Tamże, nr 8, s. 5.

²⁰ Tamże, nr 6, s. 4.

²¹ SCJ RSA Province, Election Assembly, 25–26 November 2003, Aliwal North, nr 4, s. 2.

Z powodu skandali dotyczących nadużyć seksualnych dokonanych przez osoby duchowne w kościele, ks. prowincjał podjął wysiłki, aby zebrać odpowiednie dokumenty na ten temat, przedyskutować go oraz zorganizować prelekcję i warsztaty²². Został przygotowany podręcznik zawierający zbiór „prowincjalnych procedur”, czyli praktycznych regulacji mających ulepszyć funkcjonowanie prowincji²³.

Choć wiele wyznaczonych wcześniej zadań udało się zrealizować, to były i takie które wymagały więcej czasu²⁴. Potrzebą było powołanie stałego sekretarza lub sekretarzy²⁵ w celu ujednolicenia spisywania sprawozdań ze spotkań prowincjalnych. Nadal trwały też prace nad Dyrektoriem Prowincjalnym oraz RFP, których konieczność zakończenia wielokrotnie podkreślano²⁶.

Wybory w 2006 r. dały kolejnego prowincjała Polaka, ks. P. Surdeła SCJ²⁷, oraz dwóch polskich współbraci w radzie. Trudności, z którymi zmagala się prowincja, wymagały zmian i wyznaczenia nowego kierunku. Szczególnie widoczne było to w dziedzinie powołań. W myśl realizacji wcześniejszych planów i w obliczu braku lokalnych powołań oraz zmniejszającej się liczby personelu (śmierć kolejnych trzech współbraci) podjęto decyzję o powołaniu dyrektora powołań w pełnym wymiarze.

W lipcu 2008 r. prowincja podjęła pracę parafialną w archidiecezji Durban, ofiarowaną przez kardynała Wilfrida Foxa Napiera OFM.

Rok 2013 był wyjątkowy. Po raz pierwszy prowincjałem został współbrat pochodzący z RPA, Zolile Petros Mpambani. Sprawował on funkcję prowincjała tylko przez niespełna trzy miesiące, ponieważ otrzymał nominację na biskupa Kokstad. Zaistniała sytuacja wymusiła kolejne wybory i na stanowisko prowincjała powrócił ks. M. Przybyś SCJ²⁸, pełniąc urząd do 2017 roku. Do administracji weszło dwóch polskich współbraci.

Po wielu debatach zdecydowano o przeniesieniu prowincjałatu z Aliwal North do Johannesburga (co nastąpiło w 2015 r.)²⁹ oraz o rozbudowie domu formacyjnego w Kwa-Zulu Natal. Sercanie otrzymali parafię w So-

²² SCJ RSA Province, Provincial Assembly, 30–31 March 2004, Aliwal North, nr 2, s. 2–3.

²³ SCJ RSA Province, Provincial Assembly, 29–30 November 2005, Aliwal North, nr 3, s. 4–6.

²⁴ SCJ RSA Province, Provincial Assembly, 28–29 March 2006, Aliwal North, nr 6, s. 3.

²⁵ Tamże (ewaluacja), s. 6.

²⁶ SCJ RSA Province, Election Assembly, 28–29 November 2006, Aliwal North, nr 1.1, s. 2.

²⁷ Tamże, s. 4.

²⁸ SCJ RSA Province, Election Assembly, 16 August 2013, Aliwal North, s. 4.

²⁹ SCJ RSA Province, IV Provincial Chapter, Chapter Acts, 3–7 November 2014, Aliwal North.

weto, dzielnicy Johannesburga, tak więc postulaty o pracy w większych miastach w końcu doczekały się realizacji.

Polscy sercanie podjęli próbę przekazania administracji w ręce Afrykanów. Prowincjałem na trzy lata został ks. Bernard Sompane SCJ. Życie pokazało jednak, że współbracia afrykańscy nie byli jeszcze wystarczająco przygotowani do samodzielnego prowadzenia prowincji. Dlatego w 2020 r. na prowincjała został ponownie wybrany Polak, ks. K. Grzelak SCJ, którego po trzech latach zastąpił ks. P. Surdel SCJ. On to wraz ze swoją radą (w której zasiada dwóch współbraci z Polski) przewodniczy prowincji do chwili obecnej.

Wybory Polaków do administracji – poczynając od 1995 r., z trzyletnią przerwą, aż do chwili obecnej – były dowodem, że odgrywali oni ważną rolę w tworzeniu młodej prowincji i podtrzymywaniu jej stabilności. Podejmowali bowiem pojawiające się wyzwania i poszukiwali dla nich rozwiązań. Taki stan rzeczy będzie trwać do momentu, kiedy zarząd zostanie przekazany afrykańskim dehonianom (sercanom).

4. Zaangażowanie polskich współbraci w pracę parafialną

W końcówce lat osiemdziesiątych minionego stulecia, kiedy to pierwsi sercańscy misjonarze z Polski dotarli do Republiki Południowej Afryki, struktury Kościoła lokalnego były już dobrze zorganizowane. Konferencja Biskupów, archidiecezje i diecezje, parafie itp. już istniały i dobrze funkcjonowały. Konieczna była kontynuacja pracy parafialnej, szczególnie że powołań lokalnych było niewiele lub nie było ich w ogóle. Stąd każdy polski misjonarz musiał się zetknąć z pracą w parafii lub parafiach, w miasteczkach lub górskich wioskach blisko granicy z państwem Lesotho, np. z Misji św. Teresy (Teresa Mission). Początkowo polscy sercanie pracowali duszpastersko w dwóch diecezjach: De Aar i Aliwal North, będąc w ten sposób wiernymi początkowym zamysłem ich niemieckich i amerykańskich poprzedników. Po latach rozpoczęli również działalność ewangelizacyjną w dużej archidiecezji Durban, we wschodnim rejonie kraju, na terenach zuluskich, blisko wybrzeża Oceanu Indyjskiego.

Diecezja De Aar jest rozciągnięta na obszernym terytorium³⁰ w centralnej części RPA. Odległość między miasteczkami dochodzi do kilku-

³⁰ W 1953 r. powierzchnia prefektury wynosiła ok. 48 000 km². W dwóch miejscowościach: De Aar oraz Middelburg zamieszkiwało ok. 3000 katolików. Lobinger, *Chronicle of Aliwal Diocese from the beginnings until December 2007*, s. 18.

dziesięciu kilometrów. Teren nazywany jest Wielkim Karoo. Pierwszymi misjonarzami z Polski, którzy pracowali w diecezji De Aar byli ks. A. Musiałek SCJ oraz ks. M. Szalwa SCJ. Kolejnymi byli księża: P. Surdel SCJ, W. Ciemięga SCJ, A. Małek SCJ, Z. Chwaja SCJ, K. Grzelak SCJ, A. Masłowski SCJ, Z. Kościelny SCJ, K. Gabryel SCJ, Z. Bojar SCJ oraz M. Przybyś SCJ. Ksiądz A. Musiałek okazał się być jedynym budowniczym kościoła w miejscowości Richmond. Polacy swą pracą duszpasterską i powołaniową w całej diecezji obejmowali: Afrykanów, Europejczyków (Portugalczyków z Madery), tzw. kolorowych oraz Afrykanerów. Językiem komunikacyjnym był angielski, Afrikaans i isiXhosa. Opiekowali się chorymi, młodzieżą, sodalicjami św. Anny oraz Najświętszego Serca Jezusowego. Pomagali w edukacji, katechezie oraz sprawach małżeńskich i rodzinnych.

W przeszłości, gdy wielu sercańskich misjonarzy pracowało w diecezji De Aar, tworzyli oni wspólnotę obejmującą terytorium o powierzchni setek kilometrów kwadratowych. Obecnie w diecezji pracuje jedynie ks. Z. Kościelny SCJ. Samodzielnie kontynuuje pracę duszpasterską w miejscowości Graaff-Reinet, w trzech kościołach oraz dwóch filiach tzw. *out-stations*, a do najbliższej sercańskiej wspólnoty ma ponad 200 km.

Diecezja Aliwal jest diecezją sąsiednią. W historię jej ewangelizacji również wpisała się spora grupa polskich misjonarzy. W misji św. Teresy³¹ położonej w górach niedaleko granicy z państwem Lesotho, ok. 100 km od Aliwal, pracowali kolejno księża: P. Surdel SCJ, W. Woźniak SCJ, W. Ciemięga SCJ, A. Masłowski SCJ oraz K. Grzelak SCJ. Misja położona jest w pięknej scenerii górskiej niedaleko szczytu św. Michała³² (2225 m n.p.m.). Okoliczna ludność przynależy do amaXhosa i Basotho. Główny kościół znajduje się na terenie misji. Misja posiada dziewięć filii (*out-stations*): Palmietfontein, Hohobang, Gcina, Musong, Qhemegha, Mqumeni, Walaza, Macacuma, Thaba Lesoba. Dojazd do wspólnot nie zawsze był łatwy. Samochodem terenowym pokonywało się kilometry górskich dróg. Szczególnie niebezpiecznym odcinkiem był ten prowadzący do Musong. Na innych terenach problem stwarzała rzeka, szczególnie w porze obfitych opadów deszczu, zalewając nisko położone mosty. Misjonarze starali się dotrzeć do każdego miejsca z posługą duszpasterską, sakramentalną i tą

³¹ Bogaty Kolorowy ofiarował ziemię, na której obecnie znajduje się Teresa Mission. Balharrie, *Silver Jubilee*, s. 17–20.

³² U podnóża tej góry znajduje się anglikańska misja św. Michała.

zwykłą, ludzką. Do najdalej oddalonych wspólnot np. w Musong przywozili żywność, a gdy była taka potrzeba, także lekarstwa.

Należy wspomnieć, iż w miejscowości Sterkspruit, oddalonej o kilkanaście kilometrów od misji św. Teresy, we wspólnocie księży diecezjalnych żył i pracował ks. M. Przybyś SCJ. Z kolei ks. Z. Kościelny SCJ początkowo pracował z diecezjalnym ks. Willi Tratzem w misji Umhlang, a później z dwiema siostrami dominikankami, znającymi języki Xhosa i Sotho.

W mieście Aliwal North ks. Z. Chwaja SCJ posługiwał w katedrze, podobnie jak w późniejszym czasie ks. P. Surdel SCJ, który także duszpasterzował w Hilton, dzielnicy Aliwal. Obecnie pracę duszpasterską w diecezji prowadzi księża diecezjalni.

W 2008 r. praca duszpasterska polskich sercanów objęła także archidiecezję Durban. W lipcu tego roku zgromadzenie otrzymało od kard. Wilfrida Foxa Napiera jedyną parafię w archidiecezji, św. Franciszka z Asyżu. Jej pierwszym proboszczem został ks. A. Musiałek SCJ, który po roku zakończył tę pracę w związku z nominacją na biskupa diecezji De Aar. Do wyboru następnego proboszcza zastąpił go ks. A. Masłowski SCJ. W styczniu 2010 r. proboszczem został ks. Z. Chwaja SCJ, który pełnił tę funkcję do czerwca 2015 roku. Obecnie proboszczem parafii jest sercanin pochodzący z Demokratycznej Republiki Konga, ks. Stefan Ndzazuka SCJ.

Trudności związane z pracą duszpasterską wynikały po części z tego, iż żaden z nowo przybyłych misjonarzy nie miał możliwości uczenia się języka lokalnego³³, np. w Instytucie Lomko³⁴. Ogromne odległości pomiędzy miejscowościami, w których duszpasterzowali, szczególnie w diecezji De Aar, wymusiły utworzenie terytorialnej wspólnoty zakonnej. Współbracia często mieszkali samotnie na placówce, a najbliższą wspólnotą była wspólnota parafialna. W misji św. Teresy czy Umhlanga nie było stałego dopływu prądu oraz wodociągu. W użyciu były agregatory na ropę, by przez kilka godzin generować prąd, szczególnie w nocy. Wodę (deszczówkę) spływającą z rynien budynków szkolnych i klasztoru sióstr Świętego Krzyża gromadzono w rezerwarze wodnym, z którego pompowano do wieży ciśnień, by spływała do budynku zakonnego. Po przygotowaniu można było ją używać do spożycia. Od tamtych czasów misja bardzo się zmieniła.

³³ Konstytucja RPA, punkt 6.(1) uznaje 11 oficjalnych języków: Sepedi, Sesotho, Setswana, siSwati, Tshivenda, Xitsonga, Afrikaans, English, isiNdebele, isiXhosa i isiZulu. Constitutional Assembly, *Constitution of the Republic of South Africa*, 1996, <https://www.gov.za/documents/constitution/constitution-republic-south-africa-1996-04-feb-1997> [17.06.2025].

³⁴ Por. A. Prior, *A Brief History of the Lumko Institute (1962–1999)*, South Africa 2014, s. 8.

Panele słoneczne, stały dopływ wody, asfaltowa droga dojazdowa – aż po samą granicę z Lesotho – dzisiaj są standardem. Poszerzono niektóre odcinki dróg górskich. Pracę parafialną, którą wykonywali polscy sercanie, obecnie prowadzą księża diecezjalni lub sercanie afrykańscy. Jedyne ks. Z. Kościelny SCJ nadal pracuje w duszpasterstwie w diecezji De Aar.

5. Troska polskich misjonarzy o powołania

Polscy misjonarze dotarli do południowych krańców Afryki, aby wesprzeć pracę ewangelizacyjną prowadzoną przez sercanów z innych prowincji. Jednym z powodów ich pojawienia się w tej części kontynentu był niedobór personelu – brak powołań lokalnych oraz tych z Niemiec i USA.

W Polsce w latach osiemdziesiątych i pierwszej połowie dziewięćdziesiątych XX wieku notowano wzrost powołań do kapłaństwa i życia zakonnego, dlatego polska prowincja mogła wysłać sercanów do RPA. Ci od początku swej pracy misyjnej poszukiwali rozwiązań, aby pozyskiwać powołania raczej lokalne, niż z zewnątrz, np. z Europy czy Ameryki Północnej. Później jednak pojawiła się idea, aby zaprosić sercanów z innych części naszego globu, np. z Brazylii czy Indii³⁵.

Ks. M. Ciemięga SCJ, który pracował już jako mistrz postulatów w Aliwal North, podjął się wyzwania, aby jednocześnie pracować jako powołaniowiec. Po jego rezygnacji z tej funkcji, pracę powołaniową przejął po nim ks. A. Musiałek SCJ, będąc jednocześnie prowincjałem. Efektem ich działań było powołanie trzech księży: jednego z RPA i dwóch z Zimbabwe (jeden zmarł po kilku miesiącach od święceń, a drugi odszedł z Kościoła). Powołaniami przez pewien czas zajmował się także ks. Z. Chwaja SCJ, czego efektem było dwóch krajowych księży – z amaXhosa i z Basotho.

Pomimo organizacji warsztatów powołaniowych, rekolekcji itp. rezultaty były nikłe. Powstało pytanie – w jakim charakterze ma pracować współbrat w powołaniówce? Czy ma to być praca w pełnym wymiarze czy na pół etatu? Opinie były różne³⁶.

Trudności z powołaniami krajowymi zrodziły pomysł, aby wyjść poza granice RPA, do Zambii i Malawii. Pojawiły się głosy, aby wrócić do Zimbabwe i Lesotho, by tam próbować wpłynąć na liczbę powołań. Podczas

³⁵ SCJ RSA Province, Provincial Assembly, 15–16 April 2008, Aliwal North, nr (iii), s. 4. W przypadku Indii plan się po części zrealizował. Przez pewien czas dwóch sercanów z tego kraju pracowało dla prowincji. Tylko ks. Sanil Michael SCJ po kilku latach zdecydował się na przejście do prowincji południowoafrykańskiej.

³⁶ SCJ RSA Province, Election Assembly, 10–11 October 2000, Aliwal North, nr 2b, s. 7–8.

III Kapituły Prowincjalnej ówczesny powołaniowiec ks. A. Masłowski SCJ³⁷ przedstawił projekt, by wyjść do krajów sąsiednich. Po dyskusji kapituła wyraziła zgodę *ad experimentum*, aby pojechać do Zambii oraz Malawii w celu rozeznania i poszerzenia informacji na ten temat. Uczyniono to w 2010 roku. W pierwszej grupie ks. A. Masłowski SCJ i ks. J. Mpiti SCJ pojechali do Zambii i spotykali się z potencjalnymi kandydatami, którzy w bliskiej przyszłości mogliby być poproszeni na rozmowę przed przyjęciem do postulatu. Grupa druga, ks. I. Mabheka SCJ wraz z ks. N. Bambatha SCJ, udała się do Malawii, by i tam rozeznąć się w możliwościach pracy powołaniowej. Ostatecznie, jedynie Zambię zaakceptowano do dalszej pracy powołaniowej.

Owocem tych wysiłków jest powołanie ks. Z. Tembo SCJ, który obecnie studiuje w Rzymie. Jego obecność w rodzimej parafii jako kleryka podczas przerw wakacyjnych w studiach, a także świadectwo pociągnęło za sobą kolejnych kandydatów. W listopadzie 2024 r. otrzymał święcenia kapłańskie kolejny współbrat z Zambii, dk. J. Tembo SCJ (zbieżność nazwisk przypadkowa – nie są ze sobą spokrewnieni), a na czwartym roku teologii jest następny.

W 2010 r. ks. A. Masłowski SCJ regularnie odwiedzał Lesotho, szczególnie siostry Najświętszego Krzyża i misję, gdzie pracowały. Prowadził tam warsztaty powołaniowe dla uczniów szkoły przez nie prowadzonej. Powoli zaczęły pojawiać się powołania i z tego kraju. Nie obyło się jednak bez problemów błędnego zrozumienia wymogów życia zakonnego przez potencjalnych kandydatów.

Z czasem sytuacja się jednak zmieniła i w listopadzie 2024 r. współbrat, dk. C. Molapo SCJ z Lesotho, otrzymał święcenia kapłańskie, a z kolejnych współbraci – jeden ukończył ostatni rok teologii, a dwóch następnych jest na drugim roku filozofii. Można powiedzieć, że „Projekt Zambia i Lesotho” spełnił swoje zadanie. Co więcej, funkcjonuje nadal, rozwijając się w swoim własnym tempie. Pojawili się bowiem nowi kandydaci do postulatu, a nawet w nowicjacie.

Należy odnotować, że sercanom pracującym w RPA w zaistnieniu na arenie krajowej pomogło odnowienie „reklamy” powołaniowej w katolickim czasopiśmie „Southern Cross”. Po tym kroku uczyniono następny. W 2005 r. ks. Z. Chwaja SCJ i ks. A. Masłowski SCJ założyli,

³⁷ SCJ RSA Province, III Provincial Chapter, Chapter Acts, 17–22 November 2008, Aliwal North.

przy pomocy osoby świeckiej, witrynę internetową sercańskiej prowincji południowoafrykańskiej.

Praca powołaniowa zawsze pełniła ważną rolę w prowincji. Nie zawsze była jednak promowana przez jej członków w sposób należyty. Czasem przeszkodą wydawało się być to, że praca w duszpasterstwie zajmując dużo czasu, czyniła pracę powołaniową dodatkiem, wykonywanym w „wolnym” czasie.

Odpowiedzialni za pracę w tym sektorze odnosili sukcesy większe lub mniejsze. Okazało się, że wyjście z małych miejscowości do miast większych, takich jak Pietermaritzburg i Johannesburg, nie przyniosło – w zakresie powołań lokalnych – oczekiwanych rezultatów i trend ten utrzymuje się do chwili obecnej. Decyzja, by wyjść poza granice RPA, z czasem zaczęła przynosić widoczne rezultaty. Troska o powołania i poświęcenie polskich sercanów w tej dziedzinie doprowadziła do tego, że prowincja nabrała nowej dynamiki i odnotowała wzrost powołań. Do dotychczasowych narzędzi komunikacyjnych, takich jak witryny internetowe oraz poczta elektroniczna, dołączono komunikator internetowy WhatsApp. Powstała komisja medialna, która ciągle się rozwija i promuje pracę powołaniową. Rolę jej asystenta i doradcy pełni ks. A. Masłowski SCJ, natomiast podstawową pracę wykonują afrykańscy współpracownicy. Obecnie ks. J. Mpiti SCJ, pochodzący z Aliwal North, kontynuuje pracę powołaniową przy współpracy seminarzystów. Prowincja nabiera coraz bardziej afrykańskiego charakteru.

6. Formacja zakonna i kapłańska: praca u podstaw

Troska o powołania pociąga za sobą odpowiedzialność za właściwą formację kandydatów do życia zakonnego i kapłańskiego. Od samego początku troszczono się o wypracowanie odpowiednich struktur i przygotowanie personelu do pracy formacyjnej, np. w nowicjacie i w domu formacyjnym.

Prace nad dokumentem dotyczącym formacji *Ratio Formationis Provincialis* oraz erygowanie domu formacyjnego dla nielicznych, ale już obecnych współpracowników wymagały czasu. Przemyślenia i podjęcia decyzji wymagało również przygotowanie personelu do pracy w tym obszarze.

Postanowiono otworzyć nowicjat w Bethulie³⁸ (diecezja Aliwal), gdzie prowincja prowadziła pracę parafialną. W 1999 r. mistrzem nowicjatu

³⁸ W grudniu 1937 r. został zakupiony budynek z przeznaczeniem jako miejsce rekolekcyjne dla księży i braci oraz jako rezydencja przełożonego regionalnego Zgromadzenia Księżów Najświętszego Serca Jezusowego. Balharrie, *Silver Jubilee*, s. 20.

został ks. P. Surdel SCJ, przygotowany do pracy w formacji w uniwersytecie St. Louis w USA, i był nim przez kilka lat. Niestety, brak powołań i śmierć starszych współpracowników spowodowała, że podczas III Kapituły Prowincjalnej zapadła decyzja o sprzedaniu posiadłości w Bethulie³⁹, a tym samym o zamknięciu nowicjatu.

Trzeba podkreślić, że pracę wychowawczą seminarzystów od początku prowadzili sercanie polscy, ks. M. Przybyś SCJ i ks. K. Grzelak SCJ. Później dołączył do nich ks. A. Musiałek SCJ. W młodej prowincji otwarto dom formacyjny dla kleryków w Merrivale. Pełnił on tę funkcję przez kilka lat, aż do pojawienia się (w ramach globalizacji) idei utworzenia drugiego międzyprovincialnego domu formacyjnego o profilu angielskojęzycznym (francuskojęzyczny dom formacyjny funkcjonował już w Kamerunie, w miejscowości Ngoya). Pomysł zrodził się na spotkaniu formatorów w Marianhill (6–11 listopada 2000 r.) i został zaakceptowany (15 głosów) przez obecnych na nim współpracowników prowincji afrykańskich⁴⁰. W następnym roku ustalono, iż trzech kleryków z Kamerunu przyjedzie na naukę języka angielskiego w Aliwal, a później podejmie naukę teologii w Cedara.

Od 10 stycznia 2004 r. prowincja stała się właścicielem posiadłości w Hilton (budynki wraz z hektarami ziemi pastwnej). Celem tego zakupu było wybudowanie seminarium. Ze względu na nieprzewidziane trudności zaproponowane zostało również nowe rozwiązanie – kupno nowego domu w Scottsville, dzielnicy miasta Pietermaritzburg, na co prowincja otrzymała zezwolenie⁴¹. Okazało się później, że będą to podwaliny dla obecnie działającego Dehoniańskiego Międzynarodowego Domu Formacyjnego dla kleryków sercańskich z Afryki i Madagaskaru⁴². Z czasem z polskiej inicjatywy dom rozbudowywano. W 2007 r. powstał budynek mogący pomieścić dziesięciu seminarzystów. Po dziesięciu latach dobudowano pomieszczenia dla kolejnych dziesięciu seminarzystów oraz dodatkowy budynek dla księży.

Zaangażowanie i trud włożony w kształtowanie przyszłych pokoleń zakonników oraz księży jest bezsporny. Wielu seminarzystów, którzy przeszli formację w tym ośrodku, pełni obecnie odpowiedzialne funkcje

³⁹ SCJ RSA Province, III Provincial Chapter, Chapter Acts, 17–22 November 2008, Aliwal North.

⁴⁰ SCJ RSA Province, Provincial Assembly, 10–11 May 2001, Aliwal North, nr 1, s. 2–3.

⁴¹ SCJ RSA Province, Provincial Assembly, 29–30 November 2004, Aliwal North, nr 5b, s. 4.

⁴² SCJ RSA Province, *Provincial Directory*, Johannesburg 2024, nr 1, s. 7.

w swoich lokalnych prowincjach, dystryktach czy regionach, a także poza kontynentem afrykańskim.

Obecnie spośród trzech współbraci pracujących w formacji, dwóch wychowywało się tutaj i kształciło (jeden z Demokratycznej Republiki Konga, a drugi z Mozambiku).

7. Duszpasterstwo specjalistyczne

Republika Południowej Afryki ma jeden z większych wskaźników zachorowań na HIV/AIDS w świecie. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku liczba zgonów była tak duża, że ludność zaczęła pytać: „Dlaczego nas to dotyka? Nas, czyli Afrykańczyków oraz kolorowych”. W odpowiedzi na tę sytuację ks. P. Surdel SCJ założył w Bethulie hospicjum dla chorych na HIV/AIDS⁴³, gdzie jednocześnie został mistrzem nowicjatu.

Z inicjatywy Konferencji Biskupów Południowej Afryki (SACBC) w każdej diecezji promowany był program „Education for Life”. W diecezji De Aar od 2002 r. zajmował się nim ks. A. Masłowski SCJ⁴⁴, co trwało do 2007 r., aż do otrzymania przez niego nowego zadania i przeniesienia się do archidiecezji Durban w KwaZulu-Natal.

Nadal odnotowywano zachorowania na HIV/AIDS. Hospicja wypracowały styl działania i system edukacyjny zapobiegający nowym zakażeniom. Cel prewencyjnego programu pozostawał ten sam. Ogólnie dostępne lekarstwo *antiretroviral therapy* (ART) promowane przez tutejszy rząd pozwoliło na pożądaną kontrolę nad zachorowaniami na HIV/AIDS.

W odpowiedzi na potrzeby sierot, biednych oraz bezrobotnych bp A. Musiałek SCJ otworzył Centrum Miłosierdzia w swojej diecezji. Nie można pominąć pracy ks. K. Grzelaka SCJ oraz jego długoletniego wkładu włożonego w kształtowanie nowych pokoleń zakonników i księży w Instytucie Teologicznym św. Józefa w Cedara.

Polscy sercanie kontynuują pomoc społeczną na rzecz potrzebujących oraz edukację kolejnych pokoleń zakonników i kapłanów do głoszenia Słowa Bożego i sprawowania posługi sakramentalnej.

* * *

Minęło sto lat od rozpoczęcia misji *Ad Gentes* przez Zgromadzenie Księży Najświętszego Serca Jezusowego w południowej części Afryki.

⁴³ SCJ RSA Province, Provincial Assembly, 24–25 April 2002, Aliwal North, nr 1f, s. 2.

⁴⁴ SCJ RSA Province, Ellection Assembly, 25–26 November 2003, Aliwal North, nr 6, s. 4.

Sercanie przybyli do Republiki Południowej Afryki w 1923 r. i prowadzą tę misję do dziś. Materiały zebrane przez te lata powinny być odpowiednio skatalogowane i zabezpieczone dla przyszłych pokoleń – co czyni stworzenie urzędu archiwisty kolejnym z wyzwań.

Południowoafrykańska prowincja zarządzana jest od 1995 r., z trzyletnią przerwą, przez sercańskich misjonarzy z Polski. Swoje siły i zaangażowanie ofiarowali w różnych obszarach: administracyjnym, formacyjnym, społecznościowym, specjalistycznym, a także w pracy duszpasterskiej. Dzięki ich wysiłkom powstały ważne dokumenty dla prowincji: Dyrektorium Prowincjalne i *Ratio formationis provincialis*.

Polscy misjonarze prowadzili pracę duszpasterską we wspólnotach parafialnych w miastach, na peryferiach i w górskich wioskach. Troszczyli się o powołania lokalne i ich rozwój, tak by prowadzenie prowincji, realizowane początkowo przez nich, mogło być podjęte przez współbraci z Afryki. Obecnie rdzenni afrykańscy sercane – z Zambii: Bernard Sompane, Ntsikelelo Bambatha, Joshua Moorosi Mpiti i diakon Thabonyana November; oraz z Lesotho: Zachaus Tembo, John Tembo i Chaka Molapo – zaangażowani są w pracę duszpasterską, formacyjną, powołaniową i częściowo administracyjną. Zbliży się czas, gdy południowoafrykańska prowincja będzie „oddychać własnymi płucami” i „w rytmie afrykańskich pieśni i tańców”.

Sercanie przyczynili się do tego, by Kościół misyjny stawał się Kościołem lokalnym. Obecnie pasterzem diecezji De Aar jest bp A. Musiałek SCJ, natomiast archidiecezji Bloemfontein abp Z. Mpambani SCJ, który pełni także funkcję wiceprezydenta Konferencji Katolickich Biskupów Afryki Południowej.

Sercanie pochodzący z Polski zadbali, by dziedzictwo o. założyciela – koncentracja na budowaniu Królestwa Serca Jezusowego – było zachowane i kontynuowane. Ich misja *Ad Gentes*, przynajmniej w jakimś wymiarze wykonana zgodnie z Mt 28, 19–20, pozostawia pytanie – czy zakończyła się całkowicie, czy będzie kontynuowana w innej formie?

AD GENTES MISSION OF POLISH DEHONIANS IN SOUTH AFRICA

Keywords: evangelization, formation, missionaries, province, Republic of South Africa, SCJs, Dehonians, vocations.

Abstract: The aim of this article is to present missionary work by the Polish SCJs (Dehonians) in terms of evangelization ad gentes in the Republic of South Africa. It shows their contribution to the creation a new province

and its right structures, the development of necessary documents, involvement in parish work, concern for vocations and religious and priesthood formation, as well as participation in specialist priesthood.

Sections: [Introduction] > 1. The beginnings of Polish hearts in South Africa > 2. Creating structures of the religious province: Polish contribution > 3. Further administrative challenges > 4. The involvement of Polish confreres in the parish work > 5. Caring for Polish missionaries for vocations > 6. religious and priestly formation: work at the root > 7. Specialist priesthood> [Ending].

BIBLIOGRAFIA

Archiwum Zgromadzenia Księża Najświętszego Serca Jezusowego w Prowincji Republiki Południowej Afryki w Johannesburgu (SCJ RSA Province)

Election Assembly, 10–11 October 2000, Aliwal North.

Provincial Assembly, 10–11 May 2001, Aliwal North.

Election Assembly, 10–11 October 2001, Aliwal North.

Provincial Assembly, 24–25 April 2002, Aliwal North.

Election Assembly, 25–26 November 2003, Aliwal North.

Provincial Assembly, 30–31 March 2004, Aliwal North.

Provincial Assembly, 29–30 November 2004, Aliwal North

Provincial Assembly, 29–30 November 2005, Aliwal North.

Provincial Assembly, 28–29 March 2006, Aliwal North.

Election Assembly, 28–29 November 2006, Aliwal North.

Provincial Assembly, 15–16 April 2008, Aliwal North.

III Provincial Chapter, Chapter Acts, 17–22 November 2008, Aliwal North.

Election Assembly, 16 August 2013, Aliwal North.

IV Provincial Chapter, Chapter Acts, 3–7 November 2014, Aliwal North.

SCJ RSA Province, *Provincial Directory*, Johannesburg 2024.

Priests of the Sacred Heart, *Rule of Life, SCJ Constitutions, General Directory*, Hales Corners 2011.

Constitution of the Republic of South Africa, 1996, <https://www.gov.za/documents/constitution/constitution-republic-south-africa-1996-04-feb-1997> [17.06.2025].

Balharrie G., *Silver Jubilee 1923–1948, Aliwal Vicariate*, Aliwal North 1948.

Dorresteyn H., *Leon John Dehon Priest of the Sacred Heart*, Hales Corners 1963.

Lobinger F., *Chronicle of Aliwal Diocese from the beginnings until December 2007*, Aliwal North 2007.

Prior A., *A Brief History of the Lumko Institute (1962–1999)*, South Africa 2014.